



Tincuța OJOG

CUPRINS

# MOTIVUL CORABIEI ÎN OPERA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR ÎNTRU TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

Volum publicat cu binecuvântarea  
Preafericitului Părinte

**DANIEL**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**BASILICA**

București – 2015



## CUPRINS

Cuvânt înainte.....	7
I. UN ASPECT PUȚIN ABORDAT ÎN EXEGEZA HRISOSTOMICĂ: MOTIVUL CORABIEI ȘI FUNCȚIILE LUI ETICE ȘI ESTETICE .....	11
I.1. Sfântul Ioan Gură de Aur în exegeza modernă .....	11
I. 2. O nouă abordare exegetică.....	16
II. PROBLEMATICA ORNAMENTELOR STILISTICE ÎN POETICA ȘI RETORICA ANTICĂ.....	34
III. ATITUDINEA PĂRINȚILOR GRECI ȘI LATINI AI BISERICII DIN SECOLELE II-IV FAȚĂ DE ORNAMENTELE STILISTICE .....	74
IV. <i>ARS RHETORICA</i> ÎN VIZIUNEA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR.....	131
V. UN STILEM RETORIC ANTIC: MOTIVUL CORABIEI.....	166
V.1. Motivul corabiei în scrierile păgâne greco-latine.....	167
V.2. Motivul corabiei în scrierile vetero- și neo-testamentare.....	172
V.3. Motivul corabiei în literatura ecleziastică din secolele II-IV .....	174
VI. MOTIVUL CORABIEI ÎN OPERA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR: IPOSTAZE ALE METAFORISMULUI NAUTIC.....	196
VI.1. Biserica.....	197

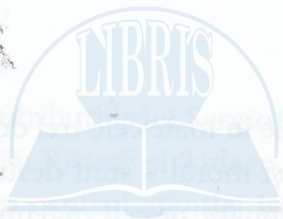
VI.2. Virtuți și vicii.....	201
VI.3. Sufletul.....	211
VI.4. Personaje biblice și Sfinții.....	215
VI.5. Universul.....	220

## VII. IZOTOPIE METAFORICĂ CONEXĂ MOTIVULUI

CORABIEI ÎN OPERA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR..... 240

VII.1. Marea.....	240
VII.2. Pirații.....	249
VII.3. Limanul sau portul.....	253
VII.4. Ancora.....	261
VII.5. Comerțul pe mare – metaforă a câștigului spiritual.....	263

BIBLIOGRAFIE..... 288



## UN ASPECT PUȚIN ABORDAT ÎN EXEGEZA HRISOSTOMICĂ: MOTIVUL CORABIEI ȘI FUNCȚIILE LUI ETICE ȘI ESTETICE

### I.1. Sfântul Ioan Gură de Aur în exegeza modernă

Viața și perioada în care a trăit Sf. Ioan Gură de Aur au făcut obiectul a numeroase lucrări<sup>1</sup>. În studii speciale sau de sinteză, atât istoricii literaturii sau ai vieții culturale, sociale, religioase a Antichității târzii, cât și teologii au abordat diverse aspecte politice și sociale din vremea acestuia, precum relațiile dintre armată, Biserică și stat<sup>2</sup>, relația Sf. Ioan Gură de Aur cu împărăteasa Eudoxia<sup>3</sup>, relația cu ascultătorii<sup>4</sup> și consecințele ei în procesul de creștinare<sup>5</sup>, intransigența în materie de diplomatie politică a Sf. Ioan Gură de Aur<sup>6</sup>, experiența sa ascetică<sup>7</sup>, numirea și activitatea sa în scaunul arhiepiscopal de la Constantinopol<sup>8</sup>, presupusul său misoginism<sup>9</sup>, grija pastorală (în Antichitatea târzie)<sup>10</sup> sau limbajul folosit în catehizarea unei societăți ce credea încă în superstiții<sup>11</sup>. O serie de cercetători, precum Emmanuel Soler<sup>12</sup>, J.C.B. Petropoulos<sup>13</sup>, D.A. O'Roark<sup>14</sup>, Ottorino Pasquato<sup>15</sup> și Alain Natali<sup>16</sup>, au văzut în opera Sf. Ioan Gură de Aur, în special în omilii, adevărate surse pentru istoria socială a Antichității târzii.

Interesul pentru teologia, exegeza și morala teologului antiohian a continuat să se manifeste și în ultimele două

decenii. Dat fiind faptul că publicațiile în toate cele trei domenii de cercetare – teologic, exegetic și moral – sunt destul de numeroase, le vom menționa în continuare, pe cele mai importante și vom insista asupra autorilor care au avut o contribuție semnificativă.

În ceea ce privește exegeza biblică, metoda interpretativă a Sf. Ioan Gură de Aur rămâne un domeniu de interes aparte pentru autorii interesați de comentariile și omiliile hrisostomice la Vechiul și Noul Testament. În această privință, în ultimele două decenii s-au remarcat Barbara Aland<sup>17</sup>, Elaine Pagels<sup>18</sup>, Frances Young<sup>19</sup> și Elizabeth Clark<sup>20</sup>. Exegeza hrisostomică este pentru Robert C. Hill<sup>21</sup> principala preocupare, întrucât a tradus aproape toate omiliile hrisostomice la Vechiul Testament. Dedicându-se mai mult studiului teologiei decât exegezei hrisostomice, Sergio Zincone a publicat mult în acest domeniu<sup>22</sup>. Lucrarea lui Margaret M. Mitchell despre interpretarea paulină întâlnită la exegetul antiohian merită o atenție deosebită, mai ales pentru reinterpretarea teoriei exegezei antiohiene<sup>23</sup>. Amintim, de asemenea, lucrarea de doctorat a lui Hagith Amirav despre exegeza hrisostomică în interpretarea Potopului<sup>24</sup>, studiul lui Catherine Broc despre rolul femeii lui Iov în predica hrisostomică<sup>25</sup>, studiul lui Guillaume Bady despre interpretarea *Pildelor*<sup>26</sup> sau cel al lui Bradley Nassif referitor la exegeza antiohiană a Sf. Ioan Gură de Aur<sup>27</sup>.

În ceea ce privește teologia și morală hrisostomice, mulți cercetători au abordat în lucrările lor diverse aspecte, precum preoția<sup>28</sup>, pedagogia<sup>29</sup> și catehizarea baptismală<sup>30</sup>, sclavia<sup>31</sup>, femeia<sup>32</sup>, euharistia<sup>33</sup>, botezul<sup>34</sup>, eclesiologia, hristologia<sup>35</sup>, martirologia<sup>36</sup>, condescendența<sup>37</sup>, filantropia divină<sup>38</sup>, eshatologia<sup>39</sup>, pneumatologia<sup>40</sup>, mistagogia<sup>41</sup>, familia<sup>42</sup>, căsătoria<sup>43</sup>, importanța educației copiilor<sup>44</sup>, ascetismul<sup>45</sup>, sexualitatea<sup>46</sup>, imaginea lui Dumnezeu<sup>47</sup>, mânia și agresivitatea<sup>48</sup>, tristețea<sup>49</sup>, filosofia<sup>50</sup>, deznădejdea<sup>51</sup>, milostivirea<sup>52</sup>, vorbirea cu îndrăzneală<sup>53</sup> ș.a.<sup>54</sup> În aceeași direcție trebuie menționate

și contribuțiile lui Sergio Zincone<sup>55</sup>, Laurence Brottier<sup>56</sup>, Adolf Martin Ritter<sup>57</sup> și Aideen Hartney<sup>58</sup>.

În centrul atenției istoriografiei din străinătate s-a aflat, de asemenea, problematica moștenirii culturii clasice, care i-a furnizat Sf. Ioan Gură de Aur atât structura argumentării sale, cât și procedeele stilistice ale retoricii păgâne greco-latine și genurile literare. Stabilirea influenței retoricii clasice asupra scrierilor hrisostomice este o mare și dificilă responsabilitate, de aceea ne vom limita la câteva observații. Pe această temă există, de altfel, numeroase și valoroase studii, care sunt însă departe de a o fi epuizat. Majoritatea lucrărilor asupra expresivității și stilului operei exegetului antiohian au avut în vedere cu precădere influența retoricii clasice asupra stilului hrisostomic. Aimé Puech îl prezintă pe Sf. Ioan Gură de Aur ca pe un autor ostil educației grecești și artei retorice<sup>59</sup>. Marele clasicist Eduard Norden era de părere că Antiohianul se împotriva folosirii ornamentelor retoricii din cauza unor idei preconcepute față de cultura elenistică<sup>60</sup>. Anton Naegele îi contrazice pe cei doi, argumentând că exegetul antiohian a reprezentat el însuși un mediator între cultura elenistică și cea creștină<sup>61</sup>. De asemenea, Thomas E. Ameringer a evidențiat în lucrarea sa faptul că exegetul antiohian utilizează aceleași procedee stilistice întâlnite la retorici „cele de-a doua sofistice”<sup>62</sup>. Studiul acestuia l-a îndemnat pe Harry M. Hubbell să cerceteze, pentru prima dată, influența retoricii clasice nu numai asupra stilului hrisostomic, ci și asupra argumentării și a formei operei literare<sup>63</sup>. Unii cercetători, precum S. Skimina<sup>64</sup>, Marry A. Burns<sup>65</sup>, Marius Soffray<sup>66</sup>, William A. Maat<sup>67</sup>, M. Zitnik<sup>68</sup>, Manlio Simonetti<sup>69</sup>, Robert E. Carter<sup>70</sup>, Antonio Cioffi<sup>71</sup>, J. Alissandratos<sup>72</sup>, F. Asensio<sup>73</sup>, J.P. Ryan<sup>74</sup>, s-au ocupat de preluarea de către Sf. Ioan Gură de Aur a unor forme, motive, licențe, procedee tehnice specifice retoricii clasice. Robert E. Wilken, într-un studiu despre retorica Sf. Ioan Gură de Aur, nu a mai socotit necesar să polemizeze cu cei

ce criticau faptul că un episcop creștin s-ar fi putut folosi de procedeele retoricii „păgâne”. El e de părere că exegetul antiohian știa exact ce face când își admonesta oponenții folosind argumente, expresii și procedee stilistice preluate din retorica greco-latină<sup>75</sup>.

Și Ottorino Pasquato se ocupă de unele vestigii ale tradiției retorice clasice în *De inani gloria et de educandis liberis*<sup>76</sup>. Așadar, ideea că Sf. Ioan Gură de Aur a folosit terminologia retorică fără să o înțeleagă este absurdă, cu atât mai mult cu cât este bine cunoscut faptul că acesta a primit o temeinică educație retorică de la reputatul orator antiohian Libanius<sup>77</sup>.

Janet Fairweather observa că exegetul antiohian „folosește frecvent terminologia retorică” și că limbajul folosit pentru a explica și interpreta *Epistola către Galateni* a Sf. Ap. Pavel era cel pe care l-a învățat în *paideia* greacă<sup>78</sup>.

Frances Young, la rândul său, a argumentat că regula de bază a exegezei antiohiene era însăși aplicarea metodelor critico-literare ale școlilor de gramatică și retorică textelor biblice<sup>79</sup>.

În studiile lor, Margaret M. Mitchell și Blake Leyerle abordează controversata problematică a moștenirii culturii clasice în opera hrisostomică dintr-o altă perspectivă. Margaret M. Mitchell își propune să demonstreze importanța *encomium*-ului Sf. Apostol Pavel nu numai în interpretarea exegetică hrisostomică, dar și în programul său social și catehetic<sup>80</sup>, iar Blake Leyerle nu face doar o analiză retorică a operei hrisostomice, ci o discuție de ansamblu asupra contextului societății contemporane autorului, care ar explica recurența anumitor motive tematice<sup>81</sup>.

La fel a procedat și Alexandra Retzleff în studiul său despre metaforele acvatice pentru teatru identificate în *Omilia a VII-a la Matei*<sup>82</sup>. Studii despre imaginile simbolice prezente în opera hrisostomică apărute în ultimele două decenii au fost publicate de Laurence Brottier<sup>83</sup> și François-Xavier Druet<sup>84</sup>. Acestora li se adaugă numeroase lucrări despre moștenirea

clasică în opera Sf. Ioan Gură de Aur semnate de Adele Monaci Castagno<sup>85</sup>, Vappu Pyykkö<sup>86</sup>, Sherry Longosz<sup>87</sup>, Pr. Panayiotis Papageorgiou<sup>88</sup>, Lauri Thurén<sup>89</sup>, G. Nataf și P. Sultan<sup>90</sup>.

Ceea ce are în comun exegeza modernă asupra operei hrisostomice este sublinierea faptului că Sf. Ioan Gură de Aur, instruit în retorică de oratorul păgân Libanius – unul dintre reprezentanții de seamă ai curentului literar-filosofic numit „a doua sofistică” –, a devenit celebru pentru talentul său oratoric, fapt care i-a motivat pe admiratorii săi să-i atribuie cognomenul *Chrysostomos* („Gură de Aur”); ales patriarh al Constantinopolului în 398, a continuat să predice cu același entuziasm și patos retoric<sup>91</sup>.

Trebuie spus însă că marele orator creștin nu și-a ales subiectele și exemplele numai pe baza educației sale retorice, iar popularitatea câștigată prin elocvență nu a fost un scop în sine. El nu căuta să strălucească doar prin frumusețea expresiei, ci și prin temeinicia ideilor<sup>92</sup>. Prin urmare, nu atribuia întâietate formei asupra fondului, stilului asupra ideilor, artificiului oratoric asupra conținutului învățaturii creștine. Era ostil formei goale, nu celei destinate a conferi o expresie pregnantă învățăturilor creștine<sup>93</sup>. Aproape toate omiliile hrisostomice sunt rostite într-un limbaj dulce și armonios, abundând în metafore, uneori prea lungi, cu numeroase digresiuni, în care retorică este lesne sesizabilă<sup>94</sup>. Folosirea unui limbaj accesibil, inteligent manipulat din grija sa deosebită pentru mântuirea sufletelor ascultătorilor, evidențiază dorința omiletului antiohian de a-i sensibiliza și de a-i determina să-și schimbe modul de viață imoral. El considera că, folosind imagini și cuvinte prin care îi determina să plângă sau să aplaude, ascultătorii săi vor reține mai ușor conținutul predicilor<sup>95</sup>. Se poate afirma că limbajul hrisostomic se datorează atât efortului predicatorului de a se face înțeles de ascultătorii săi, cât și controverselor și discuțiilor teologice care l-au obligat să-și perfecționeze și să-și șlefuiască permanent vocabularul și stilul<sup>96</sup>.